

Явище когнітивного сценарію в українській радянській і сучасній святковій публіцистиці

The Phenomenon of Cognitive Scenario in Soviet Ukrainian and Modern Holiday Journalism

Юлія Ткаченко¹

Yuliia Tkachenko

¹ V. N. Karazin Kharkiv National University
4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine

DOI: [10.22178/pos.76-4](https://doi.org/10.22178/pos.76-4)

LCC Subject Category:
PG3801-3987

Received 29.10.2021
Accepted 26.11.2021
Published online 30.11.2021

Corresponding Author:
julingvo@gmail.com

© 2021 The Author. This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 License

Анотація. Стаття присвячена розглядові сценарних структур у лінгвокогнітивному і лінгвопрагматичному аспектах. Явище сценарію визначаємо в зв'язку з поняттям фрейму в когнітивній лінгвістиці. Сценарієм називаємо різновид фрейму, оскільки він так само містить інформацію про типове, стандартне, і наголошуємо на такій його ознаці, як динамічність, тобто розгортання цієї інформації в часі. Дослідження виконано на матеріалі двох хронологічно й сутнісно відмінних відрізків українського медіадискурсу (радянського і сучасного), при цьому для аналізу обраний тематично окреслений сегмент – тексти про свята й написані до свят, які зазвичай мають широку аудиторію й потенційно впливають на формування суспільної свідомості, фіксуючи виголошені оцінки в картині світу. Тому увагу приділено функціональному виміру досліджуваних мовних одиниць. З'ясовано, що в дослідженому матеріалі наявні вербалізовані сценарії святкування як виду соціальної взаємодії – перебігу подій у часі, з визначеними ролями учасників процесу і характерними атрибутами. Зазвичай детальна фіксація сценаріїв у тексті має на меті не передавання інформації, оскільки вони містять конвенційні знання, а відтворення тих почуттів і переживань, що їх супроводжують. Ця здатність сценаріїв чинити емоціогенний вплив активно використовувалась у радянських дописах, метою яких були формування потрібних емоцій та їх імплантація. Крім цього, сценарії можуть становити самостійну оцінну одиницю або провокувати оцінне ставлення до них. Також вербалізовані сценарії подеколи використовуються для творення іронії. Доходимо висновку, що сценарна вербалізація соціальних практик святкування в пресі із функціонального погляду є продуктивним засобом емоційності, оцінності, а також творення іронії. Такі контексти містять соціокультурну інформацію, а тому здатні безпосередньо апелювати до картини світу читачів і впливати на неї. Причому цей вплив може бути ідеологічно нейтральним, як у багатьох сучасних дописах, де інтенція публіциста найчастіше полягає у відтворенні емоцій і почуттів, а також пропагандистським, як у радянських текстах, де за допомогою імплантації традиційні сценарії наповнюються ідеологічними компонентами.

Ключові слова: мова публіцистики, дискурс, фрейм, сценарій.

Abstract. The article deals with considering scenario structures in the linguocognitive and linguopragmatic aspects. The scenario phenomenon is determined in connection with the concept of frame in cognitive linguistics. We call a scenario a kind of frame because it also contains information about the typical and standard, and we emphasize such a feature as dynamism, i.e. the deployment of this information over time. The research is based on two chronologically and essentially different segments of Ukrainian media discourse (Soviet and modern), and the thematically defined segment chosen for analysis is texts about holidays and written for holidays, which usually have a broad audience and potentially influence the formation of public opinion, fixing estimates in the picture of the world. Therefore, attention is paid to the

functional measurement of the studied language units. In the studied material, there are verbalized scenarios of celebration as a type of social interaction - the course of events in time, with specific roles of participants in the process and with characteristic attributes. Usually, the detailed recording of scenarios in the text is not intended to convey information because they contain conventional knowledge but to reproduce the feelings and experiences that accompany them. This ability of scripts to exert emotional influence was actively used in Soviet letters, which was to form the necessary emotions and implant them. In addition, scenarios can be an independent evaluation unit or provoke an evaluation attitude towards them. Verbalized scripts are also sometimes used to create irony. We conclude that the script verbalization of social practices of celebration in the press is a productive means from a functional point of view of emotionality, evaluation, and creation of irony. Such contexts contain socio-cultural information and can therefore directly appeal to the readers' picture of the world and influence it. Moreover, this influence can be ideologically neutral, as in many modern articles, where the intention of the publicist is often to reproduce emotions and feelings, and propagandist, as in Soviet texts, where traditional scenarios are filled with ideological components through implantation.

Keywords: a language of journalism, discourse, frame, scenario.

ВСТУП

Явище свята є важливим соціокультурним феноменом, носієм системи цінностей, здатним об'єднувати, а часто – роз'єднувати соціум. Попри конвенційний позитивно-розважальний характер свят, їхнє суспільне сприйняття може змінюватися з часом, і, більше того, воно може бути суперечливим у межах одного часового відрізка. Ідеться про те, що окремі свята з різних причин виявляються конфліктними, тому вербалізація їхніх образів в українській пресі тісно пов'язана з позамовними обставинами, часом виходу публікації, а також особистим ставленням автора-журналіста до описуваного свята. Тому мовознавче дослідження цього явища доцільно проводити у функціональному аспекті, зважаючи на прагматичні інтенції публіциста і його належність до певного дискурсу.

У роботі увагу приділено особливостям мовного вираження і функціонування сценаріїв як особливих когнітивних структур. Термін «сценарій», усе частіше використовуваний у лінгвістичних працях, наразі не має однозначного витлумачення. Найчастіше його означають через поняття когнітивної лінгвістики «фрейм», тому важливим є питання їх співвідношення і розмежування.

У термінологічній енциклопедії О. Селіванової подано таке визначення: «Фрейм – це структура репрезентації знань, у якій відображено набуту досвідним шляхом інформацію про деяку стереотипну ситуацію та про текст, що її описує, а також інструкції з її використання» [1]. Дослідник, який першим

застосував термін «фрейм» – М. Мінський, пропонуючи чотири типи фреймів (синтаксичні, семантичні, тематичні, розповідні), розглядає фрейми-образи та фрейми-сценарії [2]. Хоча він не наголошує на відмінності двох варіантів фреймів, його послідовники розмежовують статичні та динамічні фрейми, наприклад: «Якщо у фреймі як статичній структурі репрезентації знань, елементи розташовані одномоментно, то сценарій є той же фрейм, в якому елементи скануються, «пробігаються» подумки у певній послідовності» [3]. Як бачимо, динамічний фрейм називають сценарієм (зустрічаємо також термін скрипт), а статичний – просто фреймом: «Фрейм – статичний, а сценарій – динамічний мисленнєвий образ» [4]. Н. Волосухіна, трактуючи сценарій як «концептуальну структуру для процедурної репрезентації знань про стереотипну ситуацію або стереотипну поведінку», зіставляє думки вчених, згідно з якими фрейм і сценарій можуть розглядатись як два різновиди фреймів, або фрейм як концептуальна структура передбачає можливість перетворення на сценарій за умови переходу в динамічний стан [5]. Інші вчені розглядають сценарій як певну надфреймову структуру: «Сценарій (скрипт) – послідовність декількох епізодів у часі; це стереотипні епізоди з ознакою руху, розвитку. Фактично це фрейми, що розгортаються у часі і просторі як послідовність окремих епізодів, етапів, елементів» [6]. Як фреймову структуру розуміє сценарій і В. Дем'янков: «Сценарій – це різновид структури свідомості (репрезентації), що виробляється в результаті інтерпретації тексту, коли ключові слова та ідеї тексту створюють

тематичні («сценарні») структури, які можна видобути з пам'яті на основі стандартних, стереотипних значень, приписаних термінальним елементам» [7]. Крім цього, терміни «сценарій» і «скрипт» не завжди ототожнюються в науці. В. Маслова розділяє ці поняття, спираючись на вчення про скрипти Р. Шенка та Р. Абельсона, у вченні яких фрейм розглядається як сталий набір фактів про світ, а скрипт утілює стандартну послідовність подій, що описують ситуацію [8].

Така термінологічна неусталеність у когнітивній лінгвістиці породжує ситуацію, коли до сценаріїв зараховують великий неоднорідний діапазон мовленнєво-мисленневих конструкцій. Утім, у більшості мовознавчих студій, де використовується термін «сценарій», називаються такі його якості, як динамічність, типізованість і пов'язаність із певним видом соціальної практики [9]. Тому в нашій роботі, щоб уникнути термінологічної плутанини, називатимемо сценарієм різновид фрейму, а не окремий ментальний конструкт, оскільки його інтегральною властивістю є здатність вмещувати й передавати відомості про типове, що є ознакою фрейму. На нашу думку, сценарій – це динамічний фрейм, тобто такий, що містить інформацію про типове, стандартне, яка розгортається в часі.

Відзначмо, що більшість лінгвістичних та навролінгвістичних наукових робіт, присвячених поняттям «фрейм» і «сценарій», мають теоретичний характер і звернені насамперед на уточнення чи розмежування цих та інших термінів когнітивної лінгвістики (напр., [3, 10, 11, 12] та ін.). Тому комплексне практичне дослідження цих когнітивних структур на матеріалі мови мас-медіа видається актуальним і вартим аналізу.

Мета статті – дослідити особливості мовного вираження сценаріїв у публіцистичних текстах і з'ясувати їхній функціональний діапазон в компаративному аспекті. До аналізу залучені дописи з двох окремих дискурсів, відмінних хронологічно і сутнісно – українського радянського і сучасного медіадискурсу.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженому матеріалі спостерігаємо наявність вербалізованих сценаріїв святкування як виду соціальної взаємодії. Процес святкування становить частину названого концеп-

ту, що має усі перелічені вище ознаки – це типовий перебіг подій у часі, з визначеними ролями учасників процесу і характерними атрибутами, наприклад: «Майже всюди святкування Нового року – це привід зібрати веселу компанію друзів або родичів, накрити багатий стіл і зустріти мить, коли планета в черговий раз завершує свій повний виток навколо сонця. Відкрити ігристе вино під бій курантів, обійняти рідну людину і побажати найкращого в новому році – ось основна ідея зустрічі Нового року. Це процес прикрашання ялинки, це новорічні іграшки, кулі, конфетти, серпантин. Це Санта-Клаус, Дід Мороз і Снігуронька. Це блискача мішура і гарна ялинка у вітальні! А ще вітання та подарунки! Цілий калейдоскоп подарунків, щирих поздоровлень і просто атмосфера новорічного дива». У наведеному описовому контексті присутні практично всі компоненти сценарної когнітивної структури, які Дж. Лакофф визначає так: початковий стан, послідовність подій, кінцевий стан – структуровані вздовж лінії часу, що включають у себе людей, речі, ознаки, відношення і пропозиції [13]. Така докладна вербалізація сценарію святкування виконує насамперед текстотвірну функцію, а також наділена емоціогенним потенціалом. Описані тут дії і явища зазвичай викликають у людей позитивний емоційний стан, і детальна фіксація їх у тексті має на меті не передавання інформації (оскільки цей сценарій, як і будь-який фрейм, містить узагальнені конвенційні знання, відомі абсолютній більшості передбачених реципієнтів), а відтворення тих почуттів і переживань, що їх супроводжують. Відповідно, інтенція публіциста полягає в емоціогенному впливові на читачів. Таке використання сценаріїв характерне і для радянської преси: «Наближається Новий рік, радісне, яскраве свято. Кожен будинок у цю ніч сяє святковими вогнями, скрізь чути пісні, музику, навколо нарядних ялинок кружляють пари»; «Чи може бути щось приємніше, коли в урочисту святкову Новорічну ніч до хати завітає молодь з веселою піснею і живим словом, з щирим зиченням всього найкращого в житті. Як радісно бачити на вулицях міста чи села красиву, веселу, дотепну молодь, що співає мелодійних народних пісень». Як бачимо, у цих сценаріях присутні не всі типові компоненти, а зроблено акцент на деяких із них, які, ймовірно, видаються автору більшою мірою емоціогенними. Хоча інколи приводом

для такого виокремлення стає не емоційний складник, а фактологічний, пов'язаний із загальним спрямуванням тексту: «У найурочистішу мить новорічної ночі, під теплі усмішки, щирі вітання, радісні вигуки лунають у кожній оселі променисті салюти з відкоркованих пляшок шампанського...» (уривок зі статті про різновиди шампанського і роботу дегустатора); «Сьогодні у світі відзначають День праці, Першотравень, День весни. Люди збираються великими компаніями, запихають шампури в рюкзаки і їдуть за місто – смажити м'ясо або саджати картоплю» (початок розлогого допису про особливості святкування Першого травня в Україні в різний час). У такому випадку використання сценарію служить для актуалізації фрагмента картини світу, про який ітиметься далі в тексті.

Говорячи про емоційний складник сценаріїв святкування в радянській пресі, маємо наголосити на двох ключових особливостях. По-перше, поряд із контекстами, спрямованими на відтворення емоцій, бачимо такі, що репрезентують іншу емоціогенну стратегію – їх формування. Йдеться про те, що в деяких сценаріях присутні емоції, яких у реальності могло і не бути, однак вони подаються навмисно. Іntenція автора полягає в тому, щоб після (і внаслідок) прочитання тексту вони виникли в наступній подібній ситуації. Тут повною мірою втілюється двобічність зв'язку медіа і реципієнтів: відтворення реальності – творення нової реальності. Порівняймо: «Хіба ще коли-небудь так часто поглядають на годинник, так поспішають, а сонце, наче його хто підстьобує, просто мчить по небокраю? І такий він завжди, останній день року. Турботи, турботи... А що за Новий рік без цього гоминого милого клопоту!» і «Сьогодні вранці ми вийдемо на демонстрацію. Як завжди, радісно крокуватимемо Ленінським проспектом. І, як завжди, відчуватимемо новизну і неповторність Першотравня – великого свята міжнародної солідарності трудящих...». У першому прикладі передано цілком типовий для передноворічного часу спектр відчуттів, причому передано великою мірою імпліцитно – прямою позитивною емоційною оцінкою є лише виділені означення. Усі інші психічні стани, які могли б виникнути у схожій реальній ситуації в читача, – радість, хвилювання тощо – не названі, однак образність і синтаксичні особливості уривка провокують їхню появу при прочитанні. Натомість у другому

уривку прямо задекларовано почуття радості, що неодмінно має виникати в описаних умовах. Обставина як завжди підсилює цю думку. Тут ми можемо простежити особливості ієрархічної структури сценарію, в якій «компоненти верхнього рівня відображають стійкі ознаки, обов'язкові з точки зору змісту сценарію, а субординатні елементи наповнюються залежно від конкретної ситуації» [9, с. 32]. Відповідно, ключовим елементом для розглядуваного сценарію Першотравня є демонстрація як загальноприйнята соціальна практика в радянський час, а емоційний складник мав би бути на периферії, як слот, однак тут бачимо включення його до стрижневого компонента (як завжди, радісно крокуватимемо і відчуватимемо...). У результаті маємо спрощену схему «Перше травня – демонстрація – радість», вербалізовану у вигляді динамічного сценарію, яка приблизно в такій формі закріплюється у свідомості пересічного читача поряд з іншими фреймами, що стосуються свята. У цьому і полягає маніпулятивний потенціал таких емоціогенних фрагментів, бо в них, як і в багатьох інших мовних практиках СРСР, «замість світогляду народу відображено фрагменти картини світу, яку прагне сформулювати в народі тоталітарна держава, і ця картина світу і концептуалізація дійсності мають відповідати прийнятій у тій державі ідеології» [14].

Із цього випливає друга особливість радянських емоціогенних сценаріїв святкування – зв'язок з тоталітарною ідеологією. Визначені позитивні емоції, включені до ядра цієї когнітивної структури, існують у єдності з ідеологемами. У попередньому прикладі роль таких знаків виконують слова міжнародна солідарність трудящих і частково навіть топонім Ленінський проспект (власне, ідеологемою є прецедентне ім'я Ленін, яке влучно вписується в контекст у складі назви і може бути актуалізоване як додатковий ідеологічний компонент). Явище цілеспрямованого введення штучно створених фреймів і концептів до народної мовної картини світу Р. Трифонов слушно пропонує називати імплантацією [14]. Гадаємо, в нашому дослідженні також можна говорити про явище імплантації, оскільки ми спостерігаємо аналогічний процес примусового включення ідеологічних компонентів до когнітивних структур.

Достатньо продуктивним є використання сценаріїв святкування в оцінній функції. Такі

сценарії можуть становити самостійну оцінну одиницю або провокувати оцінне ставлення до них. Наприклад: «8 Березня – це швидше щось таке: прийшов і відкупився». Автор формує свою оцінку 8 Березня у вигляді мікросценарію, який містить дії, загалом несумісні з уявленням про свято. Це і породжує негативну оцінну семантику, яку можна співвіднести з прямою оцінкою, адже такий сценарій є прозорим і зрозумілим, легко сприймається і фіксується у свідомості. Схожий приклад, але співвідносний з непрямою оцінкою, бачимо в радянському тексті: «Що не кажіть, що не говоріть, а зустріч Нового року – вітально-хвилююча епопея... Вітають, поздоровляють... Тости оголошують і проголошують і – слова з пісні не викинеш, – ще й чарочку піднімають» (початок допису про негативні наслідки святкового бенкету). У цьому контексті на оцінність вказує авторський коментар, а експресивний синтаксис (обірвані речення) служить її виділенню. Отже, ці приклади засвідчують можливість використання сценаріїв у функції засобів оцінки.

Частіше сценарні структури стають не засобом, а об'єктом ціннісного сприйняття. Наприклад: «Ще гірше, коли відзначати [Новий рік – Ю. Т.] доводиться на роботі: за п'ять хвилин до курантів розбігтися по підсобках, розлити, дочекатися, випити – і знову до верстатів»; «Завжди є завищені очікування від цього свята [Нового року – Ю. Т.]. Ти готуєшся, купуєш подарунки, продукти, накриваєш стіл, а потім розумієш, що це не приносить уже того емоційного задоволення, що раніше».

Це явище є особливо характерним для сучасних дописів, у яких за допомогою вербалізації типових ментальних конструктів підкреслюється негативне ставлення до стійких традицій святкування, успадкованих від попередньої епохи. Наприклад: «Маркетингова машина працює на повну, чоловіки натовпами бігають магазинами, щоб купити подарунки, жінки ж беруться за хатню роботу та планують святкове меню. За традицією, зранку чоловіки встають раніше, щоб приготувати сніданок у ліжку своїй «берегині», а згодом викласти в соцмережі свіжі фото про свій «подвиг», згадавши про весну та красу жінок. (...) Це ніщо інше, як відтворення лицемірної радянської традиції, яка нагадує фіговий листок, за яким тоталітарна країна ховала усі реальні проблеми жінок і не лише їхні»; «Ще з

радянських часів так склалося: всіх чоловіків ми вітаємо шарпетками і пінками для гоління на 23 лютого, а всіх жінок – квітами і цукерками на 8 березня. Така негласна традиція, про суть якої багато хто особливо не замислювався. Чоловіків – як захисників і нашу опору, а жінок – як господинь і окрасу наших осель. Усіляко проявляючи сексизм». В обох прикладах бачимо докладний опис типових сценаріїв святкування, що також містять гендерні стереотипи («берегиня», весна і краса жінок у першому прикладі; чоловіки – захисники і опора, жінки – господині і окраса – у другому). Наприкінці обох мікроконтекстів присутня пряма негативна оцінка, увиразнена в першому випадку порівнянням, а в другому – синтаксично, за допомогою парцеляції.

Показово, що схожий приклад використання сценарію як об'єкта оцінки зустрічаємо в радянській публікації 1990 року. Це засвідчує початок процесу переосмислення традиційних концептів у часи пізнього СРСР і поступові зміни в картині світу громадян, відображені в пресі: «Звичайно, 8 Березня – свято. Міжнародне, офіційне, традиційне, нарешті. Напередодні урочисті збори повсюдно, нас вітали, славили за труд (...). І сьогодні вдома теж одні приємності – дарунки від рідних – хто що «дістав», помитий ними ж посуд, та святковий стіл – це вже залежно від того, що ми самі напередодні «дітали». І кожна з нас із зачіскою, в кращому вбранні, пісні для нас звучать, і вірші про нас лунають... Усе – як завжди. І як завжди – гіркуватий присмак квітки-одноденки. А що ми, власне, святкуємо?».

У наступному фрагменті оцінне ставлення провокують нетипові елементи у складі сценарію: «...щось муляє, коли бабця на ринку, мацаючи на прилавку тушку курки, почувши вибухи, роздратовано каже: «Мабуть, знов не дадуть спокійно випити за мир!» І нічого про тих, хто через цю війну вже ніколи не святкуватиме, бо вони за мир не випивали, а віддали життя. (...) Чи все ж мир краще будь-якої війни, тоді чому ж до святкових дат можна гатити з усіх калібрів та ховати загиблих? Бо подарунки, ялинка, феєрверки та шампанське...». Цей уривок є частиною тексту із серії дописів про побут в умовах воєнних дій і зміни у звичному ритмі життя, для якої, відповідно до тематики, загалом характерна тенденція до порушення типових сценаріїв. Це ж відбувається і в наведеному фрагменті. Типове, стрижневе у структурі сценарію вербалі-

зовано в останньому реченні вкрай лаконічно – за допомогою «сценаріїв-значень слів» (за [9]), тобто таких лексем, які, додатково до власної семантики, мають змістові компоненти, для яких характерна сценарна організація [9]. Цікаво, що, на відміну від прикладів таких сценаріїв, які наводить дослідниця, бачимо функціонування в цій ролі іменників, а не дієслів. Гадаємо, таке використання співвідносне з думкою І. Шаліної про існування «імен концептів, наділених здатністю “розкриватися” до певного сценарію» [15]. Отже, смислове ядро цього сценарію сконденсоване, натомість автор зосереджується на тих елементах, які порушують звичний перебіг дій, оскільки вони запозичені з іншого сценарію – ведення війни. Включення таких чужорідних елементів у когнітивні структури, непродумане або недоречно, викликає в автора емоційно-оцінну реакцію – обурення. Особливо виділяється цитата («Мабуть, знов не дадуть спокійно випити за мир!»), яка служить тут експресивним засобом увиразнення оцінки, поряд з наступною антитезою.

Нерідко оцінні сценарії також є засобом творення іронії. Наприклад, у наступному фрагменті комізм побудований на недоречності окремих елементів, вписаних у сценарій: «День Радянської Армії в календарі мого життя досить довго був пов'язаний лише з плюшевими ведмедиками. Років з ...надцять тому ведмедики, хай і неприродно блакитного кольору, продавалися ще вільно. І дівчатка з нашого класу дарували їх майбутнім захисникам (це в'їлось намертво) – а ті, в свою чергу, «віддарювали» нам через пару тижнів дешевими парфумами й вербовими котиками. Золота пора невідання й простоти». Очевидна сутнісна невідповідність захисників і плюшевих ведмедиків, підсилена означенням щодо неприродного кольору, створює комічний ефект. Останнє речення містить іронію, яка є оцінною. Схожий приклад бачимо і в сучасному тексті: «Мільйонами несправжніх сердець лежить день Святого Валентина на базарних рундуках. Серця порцелянові, глазуровані, дерев'яні, серця турецькі й китайські, серця на обгортковому папері - якщо не встигають продатися, переходять у наступний рік без знижок. Бо на завтра вони нікому не знадобляться і за безцінь. Непродані ж серця-тістечка зачерствіють, серця-повітряні кульки пов'януть, наче з них щойно витекла любов. Діяльність серцепродажної індустрії ко-

ротка, як життя метелика». Як і в попередньому прикладі, тут описана частина сценарію дарування, який є компонентом ширшого сценарію святкування. Однак сам момент дарування тут не вербалізований, його автор оминає, зосереджуючись на тих компонентах, які викликають у нього оцінне й іронічне ставлення.

Особливим і рідкісним є приклад конструювання сценарію з іронічною метою: «О, храм Афродіти десь у Малому Кобелячку!.. Величні білі шпилі лагідно гвалтують полтавське небо. Вранішній туман облизує верби над Ворсклою. Вишневі садки млосно стікають соком. Низка чорних "мерсів" стрімко прориває білохатинкове тіло містечка і вдоволено гальмує біля храму. Президент сильним натиском ножиць перерізає стрічку. Стрічка падає плавно й лірично, як нічна сорочка (...). У храмі волого і тепло, чутно, як нетерпляче тріщать зіппери закоханих. Літні жінки посміхаються, пригадуючи. (...) Просвітлення сходить навіть на зосереджені обличчя спеціальних гостей свята, тих, що чимало віддають щодень любові, але любові до Вітчизни: від журналістського цеху – пана Джангірова, від майстрів красного письменства – пані Околітенко, від мовознавців – пана Азарова. Лічильна комісія в особі пана Мішури перераховує голубів під храмовим дахом. Голуби туркочуть і піднімають по два крила – вони просто хочуть летіти. Вітер тріпоче за щоки білий транспарант: "Бог – це любов". Усім хочеться вірити й любити. Щасливий натопк п'є "з горла" і навзаєм вітає зі святом. Статуя Святого Валентина мовчить – у неї пересохло в горлі». Іронічне ставлення автора до Дня закоханих стає приводом для розгортання вигаданого сценарію, який водночас уявляється реальним, оскільки повторює ключові моменти наявного сценарію святкування, вписуючи їх в українські реалії. Акцент зроблено на комічному обігруванні спотворення смислу свята і його чужорідності. Перша частина наведеного фрагмента містить доволі прозорі натяки на тілесні прояви кохання. Це також можна розглядати як архітекстуальність – жанрове наслідування еротичної літератури. При цьому автор наповнює слоти сценарію специфічно українськими образами (верби, вишневі садки, Ворскла тощо), що також створює комічний ефект. Крім цього, автор залучає елементи із суспільно-політичної сфери, а саме використовує прецедентні імена скандально відомих

в Україні особистостей в іронічних (антифразисних) контекстах. У цілому ж цей текст виконує соціокультурну функцію, тобто співвідносить цей сценарій із національною мовною картиною світу, засвідчуючи ключові властивості і невідповідності. Окрім соціокультурної, текстові також властива розважальна функція.

Фіксуємо ще один приклад конструювання оказіонального сценарію: «Просто даруймо хлопчикам чашки або, наприклад, одеколон із чітким меседжем: я тебе вітаю, а ти за це вирости мужнім захисником, шануй жінку, захищай слабшого. Цікаво, а які аромати сприяють формуванню рис благородного лицаря? Чи не логічніше тоді кожному майбутньому захисникові подарувати по пістолету або ефці – чого, нехай звикають!». У цьому контексті спостерігаємо наявність не іронії, а сарказму як засобу вираження оцінки. Автор формулює наявний сценарій святкування у формі пропозиції, щоб виразніше продемонструвати безпідставність і несумісність його елементів, і пропонує на протипагу власний сконс-

трукційний сценарій, більш відповідний до вербалізованого тут стереотипу.

ВИСНОВКИ

Аналіз особливостей концептуалізації свят у медіатекстах засвідчив наявність фреймових структур – сценаріїв, які відтворюють і моделюють окремі складники концепту СВЯТО. Така вербалізація соціальних практик святкування в пресі із функціонального погляду є продуктивним засобом емоційності, оцінності, а також творення іронії. Такі контексти містять соціокультурну інформацію, а тому здатні безпосередньо апелювати до картини світу читачів і впливати на неї. Причому цей вплив може бути ідеологічно нейтральним, як у багатьох сучасних дописах, де інтенція публіциста найчастіше полягає у відтворенні емоцій і почуттів, а також пропагандистським, як у радянських текстах, де за допомогою імплантації традиційні сценарії наповнюються ідеологічними компонентами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Selivanova, O. O. (2006). *Suchasna lnhvistyka: Terminolohichna entsyklopediia* [Modern linguistics: terminological encyclopedia]. Poltava: Dovkillia-K (in Ukrainian)
[Селіванова, О. (2006). *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К].
2. Minskij, M. (1988). *Ostroumie i logika kognitivnogo bessoznatel'nogo* [Wit and the logic of the cognitive unconscious]. *Novoe v zarubezhnoj lingvistike. Kognitivnye aspekty yazyka*, 23, 281–309 (in Russian)
[Минский, М. (1988). *Остроумие и логика когнитивного бессознательного*. *Новое в зарубежной лингвистике. Когнитивные аспекты языка*, 23, 281–309].
3. Bekhta, T. (2004). *Mentalni modeli yak osnova reprezentatsii znan ta interpretatsii dyskursu* [Mental models as a basis for knowledge representation and discourse interpretation]. *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu. Serii : Filolohichni nauky*, 3(62), 32–36 (in Ukrainian)
[Бехта, Т. (2004). *Ментальні моделі як основа репрезентації знань та інтерпретації дискурсу*. *Вісник Сумського державного університету. Серія : Філологічні науки*, 3(62), 32–36].
4. Alefirenko, N. (2005). *Sovremennye problemy nauki o yazyke* [Modern problems of the science of language]. Moscow: Flinta (in Russian)
[Алефиренко, Н. (2005). *Современные проблемы науки о языке*. Москва: Флинта].
5. Volosuhina, N. (2010). *K voprosu o traktovke ponyatij «koncept» i «frejm» v sovremennoj lingvistike* [On the question of the interpretation of the concepts of "concept" and "frame" in modern linguistics]. Retrieved from https://archive.org/details/andrej_voronin_1981_mail_0001_201811 (in Russian)
[Волосухина, Н. (2010). *К вопросу о трактовке понятий «концепт» и «фрейм» в современной лингвистике*. URL: https://archive.org/details/andrej_voronin_1981_mail_0001_201811].

6. Popova, Z., & Sternin, I. (2001). *Ocherki po kognitivnoj lingvistike* [Essays on Cognitive Linguistics]. Voronezh: n. d. (in Russian)
[Попова, З., & Стернин, И. (2001). *Очерки по когнитивной лингвистике*. Воронеж: н. д.].
7. Kubryakova, E., Dem'yankov, V., Pankrac, YU., & Luzina, L. (1996). *Kratkij slovar' kognitivnyh terminov* [A Concise Dictionary of Cognitive Terms]. Moscow: Izdatel'stvo MGU (in Russian)
[Кубрякова, Е., Демьянков, В., Панкрац, Ю., & Лузина, Л. (1996). *Краткий словарь когнитивных терминов*. Москва: Издательство МГУ].
8. Maslova, V. (2005). *Kognitivnaya lingvistika* [Cognitive linguistics]. Minsk: TetraSystems (in Russian)
[Маслова, В. (2005). *Когнитивная лингвистика*. Минск: ТетраСистемс].
9. Kuznecova, YU. (2018). Scenarnyj podhod k analizu tekstov [Scenario approach to text analysis]. *Trudy ISA RAN*, 68(1), 31–41 (in Russian)
[Кузнецова, Ю. (2018). Сценарный подход к анализу текстов. *Труды ИСА РАН*, 68(1), 31–41].
10. Zhabotinskaya, S. (2004). Konceptual'nyj analiz yazyka: frejmovye seti [Conceptual Language Analysis: Frame Networks]. *Mova. Naukovo-teoretychnyi chasopys z movoznavstva*, 9, 81–92 (in Russian)
[Жаботинская, С. (2004). Концептуальный анализ языка: фреймовые сети. *Мова. Науково-теоретичний часопис з мовознавства*, 9, 81–92].
11. Koliadenko, O. (2013). Termin freim u linhvistytsi [The term frame in linguistics]. *Terminologichnyi visnyk*, 2(1), 139–144 (in Ukrainian)
[Коляденко, О. (2013). Термін фрейм у лінгвістиці. *Термінологічний вісник*, 2(1), 139–144].
12. Sokolova, O. (2007). Kategoriya frejma v kognitivnoj lingvistike [Frame category in cognitive linguistics]. *Vestnik AGTU. Gumanitarnye nauki*, 1(36), 236–239 (in Russian)
[Соколова, О. (2007). Категория фрейма в когнитивной лингвистике. *Вестник АГТУ. Гуманитарные науки*, 1(36), 236–239].
13. Lakoff, Dzh. (2004). *Zhenshchiny, ogon' i opasnye veshchi: chto kategorii yazyka govoryat nam o myshlenii* [Women, fire and dangerous things: what language categories tell us about thinking]. Moscow: Yazyki slavyanskoj kul'tury (in Russian)
[Лакофф, Дж. (2004). *Женщины, огонь и опасные вещи: что категории языка говорят нам о мышлении*. Москва: Языки славянской культуры].
14. Tryfonov, R. (2011). Ideolohizatsiia kartyny svitu v "Radianskykh prysliv'iakh ta prykazkakh" [Ideologizing the picture of the world in "Soviet proverbs and sayings"]. *Ucheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu im. V. I. Vernadskoho. Serii "Filolohiia. Sotsialni komunikatsii"*, 24(1), 142–147 (in Ukrainian)
[Трифонов, Р. (2011). Идеологізація картини світу в «Радянських прислів'ях та приказках». *Учені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*, 24(1), 142–147].
15. Shalina, I. (2009). Kul'turnyj scenarij «Zhizn' v derevenskoj sem'e»: iz opyta lingvokul'turo-logicheskoy interpretatsii [Cultural scenario "Life in a village family": from the experience of linguocultural and logical interpretation]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta*, 320, 31–37 (in Russian)
[Шалина, И. (2009). Культурный сценарий «Жизнь в деревенской семье»: из опыта лингвокультурологической интерпретации. *Вестник Томского государственного университета*, 320, 31–37].